

ФРИГИЯ, ТРОЯ И ТРАКИЯ¹

Майя Василева

Една от проблемните статии на акад. Д. П. Димитров, която и до днес е отправна точка за българските изследователи на тракийската култура през ранножелязната епоха, е „Троя VII_B₂ и балканските тракийски и мизийски племена“ (Димитров 1968, 1-15; Dimitrov 1971, 63-78). Въпреки напредъка в работата на немската експедиция в Троя през последните години – и като разкопки, и като систематизиране и осмисляне на по-ранните резултати, статията на акад. Д. П. Димитров поставя няколко важни акцента, които не са изгубили своята стойност и днес. Преди всичко това е мястото на тракийските земи в разглеждането на появата и разпространението на букел-керамиката, като противовес на силния централноевропейски поглед към проблематиката (все още се използва Hänsel 1976). Работата е и един от първите опити тракийската ранножелязна епоха да се постави в контекста на събитията в Източното Средиземноморие от края на II хил. пр. Хр., както са представени в древноизточните писмени сведения.

Огромната литература за Троя и Троянската война, която се натрупва през последните десетилетия показва колко колеблива е абсолютната хронология на селищата на Хисарлъка. Стремешът за „снизяване“ на егейските дати от края на II хил. пр. Хр. оказва влияние и върху троянската хронология (например, James 1991, 318). Датите за Троя

VIIa се колебаят в рамките на 13 в. пр. Хр., за Троя VII_B₁ от средата до края на 12 в. пр. Хр., VII_B₂ се разполага до към края на II хил. и новооткритата фаза VII_B₃ – до ок. 950 г. пр. Хр. (Korfmann 2001, 352; Becks, Thumm 2001, 419-23; Korpenhöfer 1997, 346)². Наблюдава се тенденция за съкращаване на „тъмните векове“. Според Хертел няма хиатус между края на предгръцкото селище (към 900 г. пр. Хр.) и заселването на еолийците на Хисарлъка, като *Илиада* е отглас именно от този етап на еолийската колонизация (Hertel 1992, 177-181).³

Опитът за осмисляне на археологическия материал от Троя доведе до названието „Троянска култура с балкански облик“ за Троя VII(б) (Korfmann 1996, 1-7). Вече никой не оспорва мястото на южнотракийските и западнопонтийските земи в проблематиката на троянската керамика от седмото селище. Грубата, т. нар. „варварска“ керамика присъства и в Троя VII_B₁, а букел-керамиката – само в VII_B₂₋₃. Съществено постижение на последните десетилетия работа в Троя е това, че картината на резки промени, стигащи до катастрофичност за края на периода, добиха по-плавни очертания. В резултат на разкопките през 1994 и 1995 г. се разграничи пласт Троя VII_B₃ (Korpenhöfer 1997, 306-7; Becks et al. 2006). Трите фази се преливат една в друга, а различните видове керамика съществуват едновременно за определен период от

¹ От написването на настоящата статия изминаха повече от десет години. Тя би трябвало да бъде написана отново. Но за да отбележа участието си в тогавашната конференция в памет на акад. Д. П. Димитров, реших да не променям напълно структурата, а да актуализирам библиографията и някои постановки, особено отнасящи се за археологията на Анатолия. Междувременно, променен вариант на първоначалния текст, разширен с конкретни археологически примери, беше публикуван в актите на симпозиума „Анатолийската желязна епоха 5“: Vassileva 2005, 227-234.

² Датите у Korpenhöfer са както следва: Троя VIIa- 1250-1180 г. пр. Хр.; Троя VII_B₁ – 1180-1120 г. пр. Хр.; Троя VII_B₂₋₃ до към 950 г. пр. Хр.

³ Снизяването на датите вероятно ще се подкрепи и от материалите от ранножелязната епоха в Тракия: вж. цитираните по-долу най-нови проучвания на тракийски обекти. За еолийската керамика в Тракия вж. Nikov 1999; 2001, 72. За несъответствието между писмените сведения за еолийската миграция и археологическия материал вж. Lemos 2007 и Rose 2008.

време. Историческата интерпретация на археологическите данни до скоро клонеше към миграция на балкански племена и стремеж за уточняване на различните вълни – вероятно две (Korpenhöfer 1997, 34; Becks et al. 2006, 186-7), но напоследък се наблюдава пълен отказ от миграционния фактор (Korfmann 2001, 352). Ясно е, че внезапно разрушително нашествие едва ли е имало.

Традиционната картина на всеобща катастрофа в Източното Средиземноморие се разчупва най-напред от новонамерените хититски текстове, както и от разкопките на о. Кипър, показващи важната роля, която островът играе през „Тъмните векове“ (Muhly 1992, 19). Странични разклонения на хититската династия продължават да управляват и след Супилулиума II – в Тархунтаса, на юг от Хатуса, където се премества политическият център (van den Hout 1989, 100-114; Güterbock 1992, 53-55; Hoffner 1992, 46-52; Hawkins 1992, 270; Bryce 1998, 386-7), и в Каркемиш (Hawkins 1995, 1300-1; Bryce 1998, 384). Разкопките на североизточния хълм в Хатуса, Буюккая, попълниха хиатуса след падането на хититската столица, макар и със скромно село от ранножелязната епоха (Genz 2005, 75-6; Kealhofer et al. 2009). Следите от пожар и вражеско нападение не засягат цялата хититска столица. По-старото традиционно вижда не, че идването на фригите е сложило край на Хититската държава отдавна вече не се поддържа от никого. Вариантът с нашествия на каските от север също изглежда е на път да излезе от мода, за да даде предимство на обясненията за вътрешно анатолийски размествания и смесване на традиции (Genz 2005).

От друга страна, падането на Хититското царство естествено създава политически, а вероятно и демографски вакуум, който трябва да се запълни. Но докато някои са склонни да приемат размествания и придвижвания на население (Yağar 2003, 16), други поставят акцента върху търговските коридори, които в крайна сметка ще доведат и до движение на население (Rose 2008, 411). Но това население не актуализира само предишни търговски пътища/мрежи, а се и премества в относително сродна етнокултурна среда.

В този контекст важно място придобиват резултатите от систематизираня ранен мате-

риал от Гордион – столицата на древна Фригия. Характерът на селищната могила предопределя сондажния произход на голяма част от ранния фригийски материал, който затруднява създаването на прецизна хронологическа скала (Gunter 1991, 1-3; Sams 1994, 7). Разкопките през 80-те години на 20 в. дадоха възможност за една по-добра стратиграфия (YHSS), където фазата 7B (по-късно фаза 7) отговаря на РЖЕ (Henrickson and Voigt 1998; Voigt and Henrickson 2000; Voigt 2005; 2009, 221). В Гордион няма пласт от разрушения в края на бронзовата епоха, подобен на този в Хатуса около 1200 г. пр. Хр., а ранната фригийска керамика на ръка се датира най-общо ± 1000 г. пр. Хр. и показва сходства с тракийската (Gunter 1991, 106; Sams 1994, 20-2, 194-6; 1997, 244). Както в Троя, така и тук би могло да се направи разграничението между груба керамика на ръка и букел-керамиката. Всъщност, добре изразени букели в Гордион няма – по-коректно е да се говори за букелоподобна керамика (Sams 1992, 59; Vassileva 2005, 228). Фригийската керамика на ръка явно е по-късна от троянската. Тази археологическа ситуация подтиква към исторически размишления относно възможното предвижване на тракийско население на вълни или пък от различни райони на Тракия (Sams 1994, 21, 176; 1997, 245; Bouzek 1994, 220).

Друг ключов обект за трако-трояно-фригийската проблематика навярно ще се окаже Даскюлейон. На сегашния етап на разкопките хронологията все още предстои да се уточнява, но и тук се открива сива монохромна керамика заедно с варианти на букела в материала от края на II хил. пр. Хр. Турските археолози виждат новодошло тракийско население в този пласт след Троянската война (т.е. след Троя VIIa) (Bakır-Akbaşoğlu 1997, 231). Заради по-късните фригийски находки от обекта, ранният материал се идентифицира с идването на фригите. Въпреки общите си характеристики, обаче, тази керамика се различава и от фригийската, и от троянската.

Букел-керамика е открита и по северния бряг на Мраморно море – край Текирдаа, на 3 км западно от античния Херайон Тейхос (Atik 2007, 14, note 4).

Друг тип керамика от Гордион, която се свързва с Тракия, е тази с шемпелувана ук-

раса. Сравнително добре датирани находки с тази украса от североизточна Тракия предполагат дата между 10 и 9 в. пр. Хр. (Стоянов 1997, 83). Някои от мотивите намират паралели в комплекса Пшеничево, чийто най-богат репертоар се разполага в края на първата и през цялата втора фаза на ранножелязната епоха в Тракия (Shalganova, Gotzev 1995, 334; Vozhinova 2008, 49). Появата на щемпелуваните орнаменти се свързва с „халщатизацията“ на Тракия и с предполагаема миграция от северозапад на югоизток (паралелите с Бабадаг) в началото на ранната желязна епоха (Shalganova, Gotzev 1995, 339). Локалните варианти в репертоара от щемпелувани орнаменти изглежда се увеличават с материала от селището край Малкото кале на югозапад от Созопол, от ранножелязната некропол край Сборяново и от някои обекти от района на Марица – Изток (Domaradzki et al. 1991, 119-32; Стоянов 1997, 51-72; Stoyanov, Nikov 1997, 196-7; Nikov 2002).

Най-ранните примери на щемпелувана украса от Гордион преди се датираха към средата на 8 в. пр. Хр. (Sams 1992, 59; 1994, 123-5, 196, Table 2; 1997, 245; Nikov 2002, 38). Новополучените C_{14} дати за пласта на разрушенията във фригийската столица се оказаха с един век по-ранни от досегашните (DeVries et al. 2005). Така изглежда, че най-ранните декоративни печати върху керамиката от Гордион са от средата на 9 в. пр. Хр. Тези дати могат да наложат корекции в досегашните виждания за разпространението и вариантите на керамиката, украсена с шампи, но ще продължат да подкрепят идеята за художествено койне и определена културна общност. Паралелите карат разкопвачите на фригийската столица, или поне тези от тях, които са склонни към историческо мислене, да предполагат отворени линии, трасета за взаимодействия между Тракия и Фригия и след началото на ранножелязната епоха (Sams 1994, 21; Nikov 2002, 38).⁴ А това виждане вече е на една крачка от идеята за трако-фригийска културна зона на взаимодействия.

Издигането на надгробни могили отдавна е аргумент в полза на родството между

траки и фриги, въпреки различните гробни съоръжения под могилите (Vassileva 1994). По-разнообразните погребални практики и биритуализмът в погребалните обичаи в Тракия се отнасят към втората фаза на ранножелязната епоха (Shalganova, Gotzev 1995, 336-8). Типологически паралел може да се направи с късните могили край Гордион и Анкара – от 6 в. пр. Хр. нататък, когато се появяват и кремации (Kohler 1995). Обредните практики тогава са много по-разнообразни и намират повече паралели с тракийските погребения.

Проблематиката на Троя се вписва в цялостната картина на промени в Източното Средиземноморие в края на II хил. пр. Хр., в т.нар. „Кризисни години“. Вижда се, че този период не е белязан от повсеместна катастрофа и че не за всичко са виновни „Морските народи“. Събитията от 12 в. пр. Хр. са отглас от кризисни явления още от средата на 13 в. пр. Хр. Люшкането от природни катаклизми до северни нашествия се преодолява чрез обяснението с комплекс от причини, като една от главните е, че „дворцовите икономики“ надхвърлят своите възможности (Muhly 1992, 11-12), или иначе казано – стига се до колапс на системата (Bruce 1998, 374-379). Другата е, както отдавна е написано за Тракия (Фол 1997², 162-163), преустройството на икономиката на базата на желязото (Wells 1992, 31-9; Hallo 1992, 1-9).

Преразглеждането и осмислянето на археологическия материал от Анатолия, Кипър и от Близкия Изток показва колко е трудно да се назоват етнонимично тези промени, дори за страни, за които съществуват писмени извори. Показателен е примерът с бурната, но напоследък като че ли поизоставена дискусия върху „Морските народи“ (Gitin et al. 1998; Bruce 1998, 367-74 с цитираната библиография). В Кадешките надписи на Рамзес II се откриват имената на мизи – *Маса* и фриги/мушки – *Мушанач*, които участвуват в антиегипетската коалиция, формирана от страната Хати, т.е. от Хититското царство, като се приема тяхната западноазиатска локализация (Ignatov 1995, 108-12). Ако това становище се утвърди, то тези две племена ще се окажат в Анатолия около времето, предложено от акад. Д. П. Димитров – 14 в. пр.

⁴ Тези трасета вероятно могат да се проследят и още по на изток: вж. коментара на Nikov 2002, 38 за находките от Каман Калехююк.

Хр.⁵ Анатолийският произход на друг народ от „морските“ – *Лука*, се приема единодушно (Bruce 1998, 367-9; Melchert 2003a, 5).

Идентификацията на етноними и въобще на имена от древноизточните текстове с тези от гръцките извори ще си остане в голяма степен хипотетична при сегашното състояние на науката за древността. Красноречив е примерът с отъждествяването на „Ахиява“ с ахейците и с Микенска Гърция, дискусия, която вече съперничи на Омировия въпрос. Благодарение на напредъка в работата по хититските и лувийските текстове напоследък отново се достигна до почти единодушно съгласие по тази идентификация (с различни сценарии по отношение на Троянската война) (Latacz 2004; Bruce 2006). Странно е, обаче, че някои изследователи са склонни да приемат наличието на историческо ядро за анатолийските съюзници на Троя според Омир, а смятат за измислица европейските/тракийските контингенти, дошли в помощ на Приам (Visser 2001, 86).

Троя и Бейджесултан (Mellaart 1993, 93-8; Mac Sweeney 2010) са уникални обекти в много отношения. Те разкриват по-скоро анатолийски, а не хититски или микенски селища през II хил. пр. Хр. По-новите изследвания върху хититските текстове потвърждават включването на Западна Анатолия, в това число и Троада, в сферата на политическите интереси на Хититското царство. Западна Мала Азия се причислява към лувийско говорещите области (Melchert 2003a, 2, 5-7; 2003b, 11-14). Откриването на лувийски йероглифен печат в Троя (Hawkins, Easton 1996, 111-18; Korfmann 1996, 3; 1998, 471-88) засили аргументите в полза на по-рано изказаната хипотеза, че в града се е говорел лувийски език в края на II хил. пр. Хр. (Watkins 1986; 1995, 144-151). Археологическият контекст на находката не е абсолютно установен, но се смята, че печатът, на който се чете лувийското име на писар и неговата съпруга, трябва да се отнесе по-скоро към Троя VII_B, отколкото към Троя VII_B₁ (Hawkins, Easton 1996, 113-17). Тази единична находка не може да

реши категорично въпроса. Според К. Мелчърт сведенията не са достатъчни, за да се твърди, че лувийският е бил езикът на населението в Троя: възможно е да е говорен и друг, близък индоевропейски език (Melchert 2003b, 11-12).

Лувийски елемент в населението на Омирова Троя е предположен още от Л.А. Гиндин, докато тракийското население, според него, съставя преобладаващата част. Той датира трако-хитито-лувийските лингвистични взаимодействия поне от III хил. пр. Хр. и ги поставя в североизточните райони на Балканите (Гиндин 1981, 183-9; 1990; 1993, passim). Разбира се, хронологията на част от езиковия материал ще продължи да е проблемна. Напоследък, изглежда доста учени се обединяват около „идването“ на лувийците в Анатолия от северозапад, т.е. от Балканите (Steiner 1990, 185-214; Melchert 2003b, 24-6). Общността, откривана в анатолийския и в палеобалканския лингвистичен материал (Димитров 1994; Dimitrov 1998), ще допълни картината на разнопосочни културни взаимодействия, осъществявани в Троя навярно през цялото II хил. пр. Хр., а не само в неговия край. Многоликостта на взаимодействията се очертава по-релефно в Анатолия, отколкото на Балканите поради по-богатата изворова база. Културната амалгама е по-отчетливо видна през по-късните епохи, особено в Гордион и в Даскюлейон.

От Блегън (Blegen et al. 1958, 37) насам някои автори са склонни да извеждат произхода на фригите от троянското население, но извън контекста на трако-троянската етнокултурна общност (de Graaf 1989, 153-5). Учените, които не пропускат балканските паралели, свързват ранната керамика на ръка в Троя, в Даскюлейон и в Гордион с постепенно придвижване на населението от Тракия навътре в Анатолия (Sams 1994, 21, 176; Bakır-Akbaşoğlu 1997, 231; Yakar 2003, 16-17). Или откриват в нея свидетелство за различен по време и интензивност културен обмен.

Напоследък западните изследователи на фригийската древност са склонни да наблягат на анатолийските характеристики на фригийската култура и да забравят или отричат напълно балканските ѝ елементи (или произход) (Mellink 1991²; Drews 1993, кри-

5 В зависимост от приетата хронология самата битка при Кадеш се датира различно. В своята статия С. Игнатов датира разглежданите текстове в 1313 г. пр. Хр., а изследователите на хититската история поставят битката в 1274 г. пр. Хр.: Bruce 1998, 256.

тика у: Sams 1997, 245, n. 37). Има и учени, които не приемат идентификацията мушки – фриги (Strobel 2004, 264; 2008, 136; Fiedler 2005, 395-7). К. Щробел отрича фригийската миграция в Анатолия през 12 в. пр. Хр., но не може да отрече присъствието на тракийски племена в Мала Азия през II хил. пр. Хр. (Strobel 2008, 127). Достига се и до отричане на балканските паралели на керамиката на ръка и букел-керамиката от Анатолия, но докато едни изследователи търсят традициите ѝ на юг и югозапад в Мала Азия (Kealhofer et al. 2009), то други – на север, в страната Пала от II хил. пр. Хр. и в по-късната Пафлагония (Strobel 2008, 136).

Разбираем е отказът на много съвременни изследователи от етническото номиниране на археологически находки и култури. Но не може напълно да се отрече, че т.нар. „варварска керамика“ и букел-керамиката са интрузивни в Анатолия след почти хилядолетно производство на керамика на колело. Чисто икономически, технологични или социални причини едва ли могат да обяснят задоволително нейната поява. Общите мотиви в щампованата украсата на съдовете, както и самата техника, насочват към художествено

койне. Разпространението на тези три типа „особена“, специфична керамика може да очертае зоните на активни културни взаимодействия.

От гледна точка на достиженията на тракологията и с оглед на интердисциплинарния подход, по-добре би било да се говори за етнокултурна или културна общност, отколкото да се правят опити за конкретизиране на етнонимичната действителност, да не говорим за етническата. Размествания и движения в края на II и началото на I хил. пр. Хр. е имало, но те са вътрешноплеменни и се извършват в сродна етнокултурна среда (Фол 1997, 146-9). Трако-троянската етнокултурна общност може да означава както типологически, така и ареални и генетически сходства между Балканския Югоизток и Северозападна Мала Азия, но ще държи сметка по-скоро за общността на културните взаимодействия и на историческия процес. Локалните варианти на конкретните прояви ще са по-многобройни в Анатолия, заради по-голямото разнообразие от културни традиции, които взаимодействат там. За I хил. пр. Хр. тези сходства и процеси могат да бъдат означени с трако-фригийската зона на културни взаимодействия.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Гиндин 1981: Л. А. Гиндин. Древнейшая ономастика Восточных Балкан. София, 1981.

Гиндин 1990: Л. А. Гиндин. Лувийци в Трое (Опыт лингвофилологического анализа). – Вопросы языкознания, 1990, № 1, 45-65.

Гиндин 1993: Л. А. Гиндин. Население гомеровской Трои. Москва, 1993.

Димитров 1968: Д. П. Димитров. Троя VIIb2 и балканските тракийски и мизийски племена. – Археология, 1968, № 4, 1-15.

Димитров 1994: Димитров, П. Палео-балканският вокализъм. София, 1994.

Стоянов 1997: Т. Стоянов. Могилен некропол от ранножелязната епоха. Сборяново I. София, 1997.

Фол 1997: А. Фол. История на българските земи в древността до края на III в. пр. Хр. София, 1997.

Atik 2007: N. Atik. Eine thrakische Stadt

an der Propontis: Heraion Teichos. – In: A. Iakovidou (ed.) Proceedings of the 10th International Congress of Thracology, Komotini-Alexandroupolis 18-23 October 2005. Athens, 2007, 13-23.

Bakır-Akbaşoğlu 1997: T. Bakır-Akbaşoğlu. Phryger in Daskyleion. – In: R. Gusmani, M. Salvini e P. Vannicelli (eds.) Frigi e frigio. Atti del 1° Simposio Internazionale. Roma, 16-17 ottobre 1995. Roma, 1997, 229-238.

Becks et al. 2006: R. Becks, P. Hnila, M. Pieniazek-Sikora. Troia in der frühen Eisenzeit – Troia VIIb1 – VIIb3. – In: M. O. Korfmann (Hrsg.) Troia. Archäologie eines Siedlungshügels und seiner Landschaft. Mainz am Rhein, 2006, 181-188.

Becks, Thummp 2001: R. Becks, D. Thummp. Untergang der Stadt in der Frühen Eisenzeit. Das Ende aus archäologischer Sicht. – In: Troia: Traum und Wirklichkeit. Ausstellung Katalog. Stuttgart, 2001, 419-424.

Blegen et al. 1958: C. Blegen, C. Boutler,

- J. Caskey, M. Rawson. Troy. Vol. IV, Part 1: Text. Princeton, 1958.
- Bouzek 1994:** J. Bouzek. Late Bronze Age Greece and the Balkans: A Review of the Present Picture. – The Annual of the British School at Athens, 89, 1994, 217-234.
- Bozhinova 2008:** E. Bozhinova. The Beginning of the Iron Age in Thrace: Archaeological Evidence and Questions of Chronology. – In: A New Dawn for the Dark Age? Shifting Paradigms in Mediterranean Iron Age Chronology (BAR International series 1871). Oxford, 2008, 45-57.
- Bryce 1998:** T. Bryce. The Kingdom of the Hittites. Oxford, 1998.
- Bryce 2006:** T. Bryce. The Trojans and Their Neighbours. London, New York, 2006.
- de Graaf 1989:** F. de Graaf. Midas Wanax Lawagetas. – In: J. Best, N. de Vries (eds.) Thracians and Mycenaeans. Proceedings of the Fourth International Congress of Thracology Rotterdam, 24-26 September 1984. Leiden – Sofia, 1989, 153-155.
- DeVries et al. 2005:** K. DeVries, G. K. Sams, M. M. Voigt. Gordion re-dating. – In: Çilingiroğlu, A., G. Darbyshire (eds.) Anatolian Iron Ages, 5. (BIAA Monograph 31), London, 2005, 45-46.
- Dimitrov 1971:** D. P. Dimitrov. Troia VIIb2 und die thrakischen und möesischen Stämme auf dem Balkan. – In: Studia Balcanica V. L'ethnogenèse des peuples balkaniques. Sofia, 1971, 63-78.
- Dimitrov 1998:** P. Dimitrov. Phrygia: Linguistics and Epigraphics. – In: N. Tuna, Z. Akture, M. Lynch (eds.) Thracians and Phrygians: Problems of Parallelism. Proceedings of an International Symposium on the Archaeology, History and Ancient Languages of Thrace and Phrygia. Ankara 3-4 June, 1995. Ankara, 1998, 111-114.
- Domaradzki et al. 1991:** M. Domaradzki, I. Karaiotov, A. Gotzev. L'habitat du premier âge du fer de Malkoto Kale. – Thracia Pontica IV. Sofia 1991, 119-132.
- Drews 1993:** R. Drews. Myths of Midas and the Phrygian Migration from Europe. – Klio, 75, 1993, 9-26.
- Fiedler 2005:** G. Fiedler. Les Phrygiens en Tyanide et le problème des Muskis. – Res Antiquae, 2, 2005, 389-398.
- Genz 2005:** H. Genz. Thoughts on the origin of the Iron Age pottery traditions in central Anatolia. – In: A. Çilingiroğlu, G. Darbyshire (eds.) Anatolian Iron Ages, 5. (BIAA Monograph 31), London, 2005, 75-84.
- Gitin et al. 1998:** S. Gitin, A. Mazar, E. Stein, (eds.). Mediterranean Peoples in Transition. Thirteenth to Early Tenth Centuries BCE. In Honor of Professor Trude Dothan. Jerusalem, 1998.
- Gunter 1991:** A. C. Gunter. The Bronze Age. The Gordion Excavations Final Reports. Vol. III. Philadelphia, 1991.
- Güterbock 1992:** H. G. Güterbock. Survival of the Hittite Dynasty. – In: W.A. Ward, M.S. Joukowsky (eds.) The Crisis Years: The 12th Century B.C.: From Beyond the Danube to the Tigris. Dubuque, 1992, 53-55.
- Hallo 1992:** W.W. Hallo. From Bronze Age to Iron Age in Western Asia: Defining the Problem. – In: W.A. Ward, M.S. Joukowsky (eds.) The Crisis Years: The 12th Century B.C. From Beyond the Danube to the Tigris. Dubuque, 1992, 1-9.
- Hänsel 1976:** B. Hänsel. Beiträge zur Regionalen und Chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der Unteren Donau. I-II. (Beitrag zur ur- und frühgeschichtlichen Archäologie der Mittelmeer-Kulturräume 16/17). Bonn, 1976.
- Hawkins 1992:** J. D. Hawkins. The Inscriptions of the Kızıldağ and the Karadağ in the light of the Yalburt Inscriptions. – In: H. Otten, E. Akurgal, H. Ertem, A. Süel (eds.) Hittite and Other Anatolian and Near Eastern Studies in Honour of Sedat Alp. Ankara, 1992, 259-275.
- Hawkins 1995:** J. D. Hawkins. Karkamish and Karatepe: Neo Hittite City-States in North Syria. – In: J. M. Sasson (ed.) Civilizations of the Ancient Near East. Vol. II. New York, 1995, 295-307.
- Hawkins 1996:** J. D. Hawkins, D. F. Easton. A Hieroglyphic Seal from Troia. – Studia Troica, 6, 1996, 111-118.
- Henrickson, Voigt 1998:** R. C. Henrickson, M. M. Voigt. The Early Iron Age at Gordion:

The evidence from the Yassihöyük stratigraphic sequence. – In: N. Tuna, Z. Akture, M. Lynch, (eds) *Thracians and Phrygians: Problems of Parallelism. Proceedings of an International Symposium on the Archaeology, History and Ancient Languages of Thrace and Phrygia*. Ankara 3-4 June, 1995. Ankara, 1998, 79-106.

Hertel 1992: D. Hertel. Fundstätten und Funde griechischer Vorzeit. Zum Problem der Historizität der Sage vom Trojanischen Krieg: Kämpfe in der Frühphase der Äolischen Kolonisation Nordwestkleinasiens als historisches Substrat der Tradition. – In: J. Herrmann (ed.) *Heinrich Schliemann. Grundlagen und Ergebnisse moderner Archäologie 100 Jahre nach Schliemanns Tod*. Tübingen, 1992, 177-181.

Hoffner 1992: H.A. Hoffner. The Last Days of Khattusha. – In: W.A. Ward, M.S. Joukowsky (eds.) *The Crisis Years: The 12th Century B.C. From Beyond the Danube to the Tigris*. Dubuque, 1992, 46-52.

Ignatov 1995: S. Ignatov. Dardanians, Moesians and Phrygians in the Qadesh Inscriptions of Ramses II. – *Thracia*, 11. *Studia in Honorem Alexandri Fol. Serdicae*, 1995, 108-112.

James 1991: P. James. *Century of Darkness*. London, 1991.

Kealhofer et al. 2009: L. Kealhofer, P. Grave, H. Genz, B. Marsh. Post-Collapse: The Re-Emergence of Polity in Iron Age Boğazköy, Central Anatolia. – *Oxford Journal of Archaeology*, 28, 2009, 3, 275-300.

Kohler 1995: E. Kohler. The Lesser Tumuli. Part I. The Inhumations. The Gordion Excavations, 1950-1973: Final Reports. Vol. II. Philadelphia, 1995.

Koppenhöfer 1997: D. Koppenhöfer. Troia VII – Versuch einer Zusammenschau einschließlich der Ergebnisse des Jahres 1995. – *Studia Troica*, 7, 1997, 295-354.

Korfmann 1996: M. Korfmann. Troia – Ausgrabungen 1995. – *Studia Troica*, 6, 1996, 1-7.

Korfmann 1998: M. Korfmann. Stelen vor den Toren Trias. Apaliunas – Apollon in Truisa/Wilusa?. – In: G. Arsebük (ed.) *Light on Top of the Black Hill. Studies Presented to Halet Cambel*. Istanbul, 1998, 471-488.

Korfmann 2001: M. Korfmann. Der prä-

historische Siedlungshügel Hisarlik. Die „zenh Städte Troias“ – von unten nach oben. – In: Troia: Traum und Wirklichkeit. Ausstellung Katalog. Stuttgart, 2001, 347-354.

Latacz 2004: J. Latacz. *Troy and Homer: Towards a Solution of an Old Mystery*. Oxford, 2004.

Lemos 2007: I. S. Lemos. The Migartions to the West Coast of Asia Minor: Tradition and Archaeology. – In: J. Cobet, V. von Graeve, W.-D. Niemeier, K. Zimmermann, (eds.) *Frühes Ionien: Eine Bestandsaufnahme. Panionion-Symposion. Güzelçamlı 26. September – 1. Oktober 1999. Milesische Forschungen*, 5. Mainz am Rhein, 2007, 713-727.

Mac Sweeny 2010: N. Mac Sweeny. Hittites and Arzawans: a view from western Anatolia. – *Anatolian Studies*, 60, 2010, 7-24.

Melchert 2003a: H. C. Melchert. Introduction. – In: H.C. Melchert (ed.) *The Luwians*. Leiden, Boston, 2003, 1-7.

Melchert 2003b: H. C. Melchert. Prehistory. – In: H.C. Melchert (ed.) *The Luwians*. Leiden, Boston, 2003, 8-26.

Mellaart 1993: J. Mellaart. The Chronology of the Late Bronze Age Levels at Beycesultan. – In: J. Mellaart, A. Murray. *Beycesultan. Vol. II. Part II. Late Bronze Age and Phrygian Pottery and Middle and Late Bronze Age Small Objects*. (Occasional Publications of the British Institute of Archaeology at Ankara. No. 12), London, 1993, 93-98.

Mellink 1991²: M.J. Mellink. The Native Kingdoms of Anatolia. – *Cambridge Ancient History*, Vol.3, Part 2, Cambridge, 1991², 610-621.

Muhly 1992: J.D. Muhly. The Crisis Years in the Mediterranean World: Transition or Cultural Disintegration. – In: W.A. Ward, M.S. Joukowsky (eds.) *The Crisis Years: The 12th Century B.C. From Beyond the Danube to the Tigris*. Dubuque, 1992, 10-26.

Nikov 1999: K. Nikov, 1999. „Aeolian“ Bucchero in Thrace? – *Archaeologia Bulgarica*, 3, 1999, 2, 31-42.

Nikov 2001: K. Nikov. Cultural Interrelations in the Late Bronze Age and the Early Iron Age. – In: I. Panayotov, B. Borisov, R. Georgieva (eds.) *Maritsa-Iztok Archaeological*

Research 5. Radnevo, 2001, 69-81.

Nikov 2002: K. Nikov. Stamped Decoration Pitthoi in Southern Thrace from the Early Iron Age. – *Archaeologia Bulgarica*, 2002, 1, 19-44.

Rose 2008: B. Rose. Separating Fact from Fiction in the Aiolian Migration. – *Hesperia*, 77, 2008, 399-430.

Sams 1992: G. K. Sams. Observations on Western Anatolia. – In: W.A. Ward, M.S. Joukowsky (eds.) *The Crisis Years: The 12th Century B.C.: From Beyond the Danube to the Tigris*. Dubuque, 1992, 56-60.

Sams 1994: G.K. Sams. The Early Phrygian Pottery. The Gordion Excavations, 1950-1973: Final Reports. Vol. IV. Philadelphia, 1994.

Sams 1997: G.K. Sams. Gordion and the Kingdom of Phrygia. – In: R. Gusmani, M. Salvini, P. Vannicelli (eds.) *Frigi e frigio*. Atti del 1° Simposio Internazionale. Roma, 16-17 ottobre 1995. Roma, 1997, 239-248.

Shalghanova, Gotzev 1995: T. Shalghanova, A. Gotzev. Problems of Research on the Early Iron Age. – In: D. W. Bailey, I. Panayotov (eds.) *Prehistoric Bulgaria*. (Monographs in World Archaeology No 22). Prehistory Press, 1995, 327-343.

Steiner 1990: G. Steiner. The Immigration of the First Indo-Europeans into Anatolia Reconsidered. – *Journal of Indo-European Studies*, 18, 1990, 1-2, 185-214.

Stoyanov, Nikov 1997: T. Stoyanov, K. Nikov. Rescue Trench Excavations of the Early Iron Age Settlement and Sanctuary Near the Village of Rogozinovo, Harmanli District (Preliminary Report). – In: K. Leshtakov (ed.) *Maritsa Project*. Volume 1. Rescue Archaeological Excavations Along Maritsa Motorway in Southern Bulgaria. Sofia, 1997, 171-240.

Strobel 2004: K. Strobel. Neue Fragen zur Chronologie Gordions und Anatoliens im 1. Jahrtausend v. Chr. – In: M. Novak, F. Prayon, A.-M. Wittke, (eds.), *Die Aussenwirkung des spathetithische Kultraumes (Alter Orient und Altes Testament, vol. 323)* Münster, 2004, 259-284.

Strobel 2008: K. Strobel. Die kulturelle und religiöse Entwicklung Altphrygiens: Kontinuitäten – Brücke – Einflüsse. – *Asia Minor Studien*, 61, 2008, 123-142.

Van den Hout 1989: Th. P. J. van den Hout.

A Chronology of the Tarhuntassa-Treaties. – *Journal of Cuneiform Studies*, 41, 1989, 100-114.

Vassileva 1994: M. Vassileva. Phrygian Tumuli: An Argument for Thracian-Phrygian Kinship? – In: *First International Symposium Seuthopolis: „Bulrial Tumuli in the South East of Europe“*. Kazanlak, Bulgaria, 4-8 June 1993. Veliko Tarnovo, 1994, 63-67.

Vassileva 2005: M. Vassileva. Phrygia, Troy and Thrace. – In: Çilingiroğlu, A., G. Darbyshire (eds.) *Anatolian Iron Ages. 5* (BIAA Monograph 31). London, 2005, 227-234.

Visser 2001: E. Visser. Die Troianer und ihre Alliierten in der Sicht Homers. – In: *Troia: Traum und Wirklichkeit*. Ausstellung Katalog. Stuttgart, 2001, 84-87.

Voigt 2005: M. Voigt. Old Problems and New Solutions: Recent Excavations at Gordion. – In: L. Kealhofer (ed.) *The Archaeology of Midas and the Phrygians*. Recent Work at Gordion. Philadelphia, 2005, 22-35.

Voigt 2009: M. Voigt. The Chronology of Phrygian Gordion. – In: S.W. Manning, M. J. Bruce (eds.) *Tree-Rings, Kings, and Old World Archaeology and Environment: Papers Presented in Honor of Peter Ian Kuniholm*. Oxford and Oakville, 2009, 219-237.

Voigt, Henrickson 2000: M. M. Voigt, R. C. Henrickson. Formation of the Phrygian State: the Early Iron Age at Gordion. – *Anatolian Studies*, 50, 2000, 37-54.

Watkins 1986: C. Watkins. The Language of the Trojans. – In: M. J. Mellink (ed.) *Troy and the Trojan War*. Bryn Mawr, 1986, 45-62.

Watkins 1995: C. Watkins. *How to Kill a Dragon*. Aspects of Indo-European Poetics. Oxford, 1995.

Wells 1992: P.S. Wells. Crisis Years? The 12th Century B.C. in Central and Southeastern Europe. – In: W.A. Ward, M.S. Joukowsky (eds.) *The Crisis Years: The 12th Century B.C. From Beyond the Danube to the Tigris*. Dubuque, 1992, 31-39.

Yakar 2003: J. Yakar. Identifying Migrations in the Archaeological Records of Anatolia. – In: B. Fischer, H. Genz, E. Jean, K. Köroğlu (eds.) *Identifying Changes: The Transition from Bronze to Iron Ages in Anatolia and its Neighbouring Regions*. Proceedings of the International Workshop. Istanbul, November 8-9, 2002. Istanbul, 2003, 11-19.

PHRYGIA, TROY, AND THRACE

Maiya Vasileva

Summary

One of the landmark articles of Acad. D. P. Dimitrov that is still a starting point for all Bulgarian scholars, investigating the Thracian culture in the Early Iron Age, is „Troy VIIb2 and the Balkan Thracian and Misian tribes“. Despite the advances of the German expedition at Troy in the last years, both in terms of new excavations and of systematization and interpretation of earlier results, D. P. Dimitrov's article raised several important points that are still of value today. First of all, this is the place of Thracian lands in the discussions on the appearance of the Buckelkeramik, as opposed to the strong Central European perspective to the problem. His study was one of the first attempts to place the Thracian Early Iron Age in the context of the events in the Eastern Mediterranean in the late 2nd millennium BC, as they are presented in the written sources of the Ancient East.

The huge literature on Troy and the Trojan War that accumulated in the last few decades demonstrates the flimsiness of the absolute chronology of the settlements on Hisarlik. The trend to „lower“ Aegean dates from the late 2nd millennium BC affects also the chronology of Troy. The attempt to make sense of the archaeological material from Troy led to the term „Trojan culture of Balkan aspect“ for Troy VIIb. At present, no one questions the place of the Southern Thracian and the Western Pontic lands in the discussions on the pottery from the seventh Trojan settlement. The crude, so-called „barbarian“ pottery is attested already in Troy VIIb1, and the Buckelkeramik only in Troy VIIb2-3. An important achievement of the investigations of Troy in the last decades is the fact that the picture of abrupt changes, up to catastrophic disruptions in the end of the period, assumed smoother outlines. Until recently, the historical interpretation of the archaeological evidence leaned to migration of Balkan tribes, with attempts to distinguish separate waves (probably two). Lately, however, a complete abandoning of the migration factor is observed. Apparently, there hardly was any sudden and devastating invasion.

In this context, the results of the systematized early material from Gordion, the capital of Phrygia, attain particular significance. Newly acquired C14 dates could lead to corrections in the existing views of the distribution and the variants of stamp decorated pottery. The parallels make some of the investigators of the Phrygian capital assume the existence of open lines of interaction between Phrygia and Thrace after the beginning of the Early Iron Age.

Daskyleion will probably turn out to be another key site for the Thracian-Phrygian set of problems, and Buckelkeramik was found also on the northern coast of Propontis – near Tekirdağ, at 3 km to the west of Heraion Teichos.

Reconsidering and making sense of archaeological material from Anatolia, Cyprus and the Near East illustrates how difficult is to provide ethnonyms for these changes, even in regions with written sources.

In recent times, Western scholars of Phrygian antiquity tend to emphasize the Anatolian characteristics of Phrygian culture and to forget or deny completely its Balkan elements (or origins). The reluctance of many modern scholars to attribute ethnically archaeological finds and cultures is perfectly understandable. However, it cannot be denied completely that the so-called „barbarian pottery“ and the Buckelkeramik are intrusive in Anatolia after almost a millennium of wheel-made production. Purely economic, technological or social reasons could hardly provide a satisfactory explanation for its appearance.

The Thraco-Trojan cultural community could define not only typological, but also geographic and genetic similarities between the Southeastern Balkans and Northwestern Asia Minor, but it would rather take into account the community of cultural interactions and historical process. Local variants of specific manifestations would be more numerous in Anatolia, in result of the richer variety of cultural traditions that interact there. For the 1st millennium BC, these similarities and processes could be designated as Thraco-Phrygian zone of cultural interactions.